

ДОСВІД ВИМІРЮВАННЯ ПОКОЛІННИХ ЗМІН ПОЗИЦІЙ У СТРАТИФІКАЦІЙНИХ ІЄРАРХІЯХ

Малиш Л. О.

Національний університет «Києво-Могилянська академія»

Соціальні зміни традиційно спричиняють активну дослідницьку рефлексію щодо їхніх причин, особливостей перебігу та наслідків. Не є виключенням масштабні трансформації, зумовлені розпадом СРСР, які відображуються передусім у стратифікаційних профілях нового покоління українців, життя яких припадає на пострадянську добу. Вимірювання їхньої позиції у соціальному просторі передбачає вирішення трьох основних методологічних завдань: уможливлення фіксації багатовимірного характеру нерівностей; врахування специфіки взаємозв'язків між їхніми окремими формами у різні моменти часу; пошуку категорій, у зіставленні з якими з'ясовуватимуться особливості цільової категорії.

Відповідно, метою даної розвідки була розробка методологічного підходу, що дав би змогу вирішити вказані завдання задля виявлення поколінних змін позицій у стратифікаційних ієрархіях, породжених транзитивним станом українського суспільства.

Одержані авторкою висновки спираються на масиви даних соціологічного моніторингу «Українське суспільство» Інституту соціології НАНУ, з яких, відповідно до мети дослідження, було відібрано реалізовані у 1995-1997 рр. та 2018-2020 рр.

При визначенні *позицій індивідів у багатовимірному просторі нерівностей* було виокремлено три групи їхніх показників, надалі презентованих у дослідницькому інструментарії. Перша з них об'єднувала індикатори, що вказують на розташування індивідів на осях стратифікаційних ознак, відображуючи наявність у них певної кількості дефіцитних ресурсів або доступність їм певних життєвих можливостей. До другої групи належали показники, що вимірюють сприйняття індивідами своєї позиції у стратифікованому просторі. Третя група змінних включала ті, що

уможливлюють визначення оцінки індивідами легітимності наявної системи розподілу ресурсів та можливостей.

Перелік змінних, належних до першої групи, відповідав розробленому Мелвіном Л. Коном та його колегами підходу до вимірювання соціально-стратифікаційної позиції [1], включаючи освіту, дохід та професійний статус індивіда. Всі три змінні для подальшого аналізу було перекодовано так, щоб вони включали по три альтернативи – високий, середній та низький рівень.

Для фіксації як суб'єктивного виміру розташування у просторі нерівностей, так і визнання індивідами легітимності розподілу дефіцитних ресурсів, у масивах було вжито по одній змінній – позицію на соціальній драбині та задоволеність місцем у суспільстві відповідно, віяла яких також було укрупнено до трьох альтернатив.

Виявлення *мінливості стратифікаційних порядків*, яка у даній розвідці операціоналізувалась як міра статусної кристалізації [2], здійснювалось за допомогою двох груп показників. Перша включала три змінні, серед яких перша фіксувала кількість вищих щаблів, які займав індивід у перелічених ієрархіях, друга — середніх, а третя — нижчих. Друга була презентована типологією, побудованою на основі показників узагальненої об'єктивної позиції у системі нерівностей, її самооцінки, а також визначення її легітимності, де враховувалась узгодженість рівнів включених до неї ознак. Класифікація включала чотири категорії: три узгоджені статуси (високий, середній, низький) та неузгоджений статус, що описували інтегральну позицію індивідів у соціальному просторі.

Для врахування *поколінної перспективи* у масивах даних виокремлювались такі вікові когорти: діти (1990-1992 рр. н., на даних за 2018-2020 рр., N = 354), батьки (1965-1967 рр. н., зокрема, батьки I на даних за 1995-1997 рр., N = 316, а також батьки II на даних за 2018-2020 рр., N = 248), прабадьки (1942-1944 рр. н., на даних за 1995-1997 рр., N = 265). Їхнє співставлення відбувалось у межах трьох різновидів дизайну досліджень: трендового, когортного та крос-секційного.

У розвідці було виявлено низку позитивних темпоральних змін у розподілах індивідів за основними стратифікаційними ієрархіями.

Так, для когорти дітей, порівняно з батьками цього ж віку, було властивим підвищення освітнього рівня та доходів, хоча кваліфікаційний рівень лишився без змін. Покращились і самооцінка позиції на соціальній драбині та задоволення статусом у суспільстві. Щодо узагальненої об'єктивної та інтегральної позиції у соціальному просторі, то, з одного боку, серед дітей зросла частка тих, хто мав узгоджені високі статуси, та зменшилась тих, у кого вони були низькими. Водночас збільшилась кількість осіб, позиції яких за окремими стратифікаційними ознаками у межах обох показників не були узгодженими.

Описані тренди у цілому відтворювались при зіставленні профілів стратифікації батьків у різні часові періоди, когорти батьків II з прабатьками та дітьми. Найменші поколінні відмінності були зафіксовані для кваліфікаційного рівня індивідів, який підвищився лише у батьків II порівняно з прабатьками, а найбільші – для рівня освіти та позиції на соціальній драбині, які різнились у всіх вказаних пар вікових когорт. Було з'ясовано, що сучасному українському суспільству притаманна значна міра статусної неконсистентності, відмічена і для молодшої, і для старшої когорт.

1. Кон М. Л., Сломчинський К., Шоенбах К. *Вимірювання соціальної стратифікації, особистості та професійної самостійності у соціалістичній Польщі*. Соціальні структури і особистість: дослідження Мелвіна Л. Кона і його співпрацівників / за ред. Хмелько В. Є. Київ: Вид. дім «Києво-Могилянська академія», 2007. С. 91–513.

2. Lenski G. *Status Crystallization: A Non-Vertical Dimension of Social Status*. American Sociological Review. 1954. Vol. 19, № 4. P. 405–413.